

Edyta SKOCZYLAS-KROTLA

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

<https://orcid.org/0000-0001-9518-6183>

Kontakt: e-mail: e.skoczylas-krotla@ujd.edu.pl

Jak cytować [how to cite]: Skoczylas-Krotla, E. (2018). Rozwijanie orientacji temporalnej u uczniów młodszych klas szkoły podstawowej poprzez lekturę książek o tematyce historycznej. *Podstawy Edukacji: Podejście interdyscyplinarne*, 11, 91–102.

Rozwijanie orientacji temporalnej u uczniów młodszych klas szkoły podstawowej poprzez lekturę książek o tematyce historycznej

Streszczenie

Współczesność człowieka wymaga wiedzy o przeszłości. Bez znajomości wydarzeń minionych i wniosków z nich płynących trudno zachować własną tożsamość i tworzyć sensowną rzeczywistość życiową. Poznawanie przeszłości może odbywać się poprzez lekturę książek o tematyce historycznej. Wymienione w artykule książki dotyczą: powstania państwa polskiego, symboli narodowych, powstania i rozwoju rodzimej miejscowości, wydarzeń historycznych, bohaterów z przeszłości, dawnych zwyczajów i tradycji. Publikacje o tematyce historycznej ukazane są nie tylko jako źródło wiedzy, ale także jako inspiracja do podejmowania działań edukacyjnych w zakresie poznawania świata historycznego przez dzieci.

Słowa kluczowe: książka, historia, uczeń, czas, edukacja.

Wprowadzenie

Współczesność człowieka wymaga wiedzy o przeszłości. Bez znajomości wydarzeń minionych i wniosków z nich płynących trudno zachować własną tożsamość i tworzyć sensowną rzeczywistość życiową. Założenie to jest aktualne w procesie edukacji wczesnoszkolnej. Jej cele i zakładane osiągnięcia są dokładnie określone w podstawie programowej, która ukierunkowuje działania nauczycieli etapu początkowego. Poznawanie przeszłości może odbywać się na wielu

plaszczynach edukacji. Ważnym obszarem wychowania i kształcenia dzieci w wieku wczesnoszkolnym jest edukacja społeczna. Obowiązująca podstawa programowa z dnia 14 lutego 2017 (Rozporządzenie, 2017) dokładnie określa oczekiwane osiągnięcia w zakresie rozumienia środowiska społecznego oraz dotyczące orientacji w czasie historycznym. W rozporządzeniu zakłada się m.in., iż uczeń identyfikuje się z grupą społeczną (rodzina, klasa w szkole, drużyna sportowa, społeczność lokalna, naród), do której należy; respektuje normy i reguły postępowania w niej obowiązujące; ocenia postępowanie swoje i innych osób, odnosząc się do poznawanych wartości, takich jak: godność, honor, sprawiedliwość, obowiązkowość, odpowiedzialność, przyjaźń, życzliwość, umiar, powściągliwość, pomoc, zadośćuczynienie, uznanie, uczciwość, wdzięczność oraz inne, respektowane przez środowisko szkolne; rozpoznaje i nazywa wybrane grupy społeczne, do których nie należy, a które wzbudzają jego zainteresowanie, np. drużyny i kluby sportowe, zespoły artystyczne, a także inne narodowości; opowiada ciekawostki historyczne dotyczące regionu, kraju, wyróżniając w nich postacie realne i fikcyjne; szanuje zwyczaje i tradycje różnych grup społecznych i narodów; przedstawia i porównuje zwyczaje ludzi, np. dotyczące świąt w różnych regionach Polski, a także w różnych krajach; wykorzystuje pracę zespołową w procesie uczenia się, w tym przyjmując rolę lidera zespołu, i komunikuje się za pomocą nowych technologii.

Podstawa programowa określa także zadania w zakresie orientacji ucznia w czasie historycznym. Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie wybranych książek, które nauczyciel może wykorzystać w realizacji tego zadania. Podjęta zostanie próba odpowiedzi na pytanie: *Jakie elementy przeszłości są przedstawione w książkach adresowanych dla najmłodszych i służą przekazywaniu uczniom wiedzy historycznej?*

1. Powstanie państwa polskiego

Zgodnie z zapisami podstawy programowej w zakresie edukacji społecznej uczniowie klas początkowych powinni znać szczegóły dotyczące powstania państwa polskiego. Współbrzmie to z edukacją literacką, w ramach której uczniowie poznają takie gatunki literackie, jak: legenda, baśń czy podanie. Są one odpowiednią formą dotarcia do dzieci z wiedzą o przeszłości. Naukowcy i pedagodzy – praktycy podkreślają wartość podań, legend i baśni w edukacji czytelniczej, emocjonalnej i narodowej dziecka (Zabawa, 2017, s. 46). Wprawdzie wśród lektur zalecanych do omówienia w edukacji wczesnoszkolnej nie znalazły się teksty kultury dotyczące zarania dziejów Polski, ale dobrze przygotowany nauczyciel¹

¹ Bardzo ważne jest wyposażenie przyszłych nauczycielek w wiedzę dotyczącą literatury dla dzieci, zarówno tej klasycznej, jak i najnowszej. Zważywszy na to, iż 38 z 41 studentek nie

potrafi samodzielnie znaleźć odpowiednie tytuły. Jako książki do wykorzystania wymienić można m.in. *Legendy polskie* Wandy Chotomskiej, *Legendy polskie. U kolebki państwa polskiego* Ewy Stadtmüller, *Legendy polskie* Magdaleny Grądzkiej, *Baśnie i legendy polskie* Doroty Skwark, *Legendy polskie* Jana Domanińskiego, *Legendy polskie* – zbiór tekstów różnych autorów.

Wraz z zapoznawaniem uczniów z początkami państwa polskiego należy zwrócić uwagę na symbole narodowe. Uwzględniając możliwości percepcyjne najmłodszych, warto w przystępnej i jasnej narracji przybliżyć dzieciom szczegóły dotyczące godła, flagi czy hymnu Rzeczypospolitej. Czynią to Joanna i Jarosław Szarkowie w książce *Elementarz małego Polaka. Historia dla najmłodszych*. Jest to jedna z kilku pozycji wchodzących w skład serii „Kocham Polskę”². O jej głównym przesłaniu autorzy powiedzieli:

będziemy opowiadać o przeszłości naszym dzieciom, aby poznały dzieje swojej ojczyzny nie tylko poprzez legendy, ale także spotykając się z postaciami prawdziwych rycerzy, księżniczek, królów, uczestniczących w wielkich bitwach i zwycięstwach. Chcemy, aby były dumne z tego, że są Polakami, i – jak w wierszu – na pytanie: „Czy ją kochasz?”, mogły odpowiedzieć: „Kocham szczerze” (Szarkowie, 2008, okładka).

2. Powstanie i rozwój rodzimej miejscowości

Oczekiwanym osiągnięciem ucznia w zakresie edukacji społecznej jest znajomość wybranych legend i baśni dotyczących regionu, w którym mieszka lub innego na terenie Polski. Realizacja tego założenia może przebiegać z wykorzystaniem polecanej lektury autorstwa Barbary Tylickiej, *O krakowskich psach i kleparskich kotach. Polskie miasta w baśni i legendzie*. Wartość tej pozycji, adresowanej do czytelników od lat dwóch do stu, to zapoznanie ich z narodową tradycją, z folklorem miast, z kulturą, składającymi się na obraz Polski, jej przeszłości, obyczajów, wierzeń, społecznych przeobrażeń. Ta wiedza jest nam w dzisiejszym świecie bardzo potrzebna, jej znajomość świadczy o naszej tożsamości, o tym, że wiemy, skąd przychodzimy (Lewandowicz-Nosal, 2005).

Podania, legendy i baśnie to gatunki najwcześniej, obok wierszy, poznawane przez dzieci, często (choć dziś zapewne coraz rzadziej) w przekazie ustnym, wprowadzające w świat literatury oraz wartości z pewnością najbardziej predestynowane do zastosowania w edukacji regionalnej (Zabawa, 2017, s. 47). Treści

potrafi wskazać ani jednego tytułu książki adresowanej do uczniów klas I–III ukazującej tematykę II wojny światowej, zadanie to wydaje się bardzo aktualne.

² Książki serii „Kocham Polskę” autorstwa Joanny i Jarosława Szarków wydawane są przez Dom Wydawniczy Rafael i Wydawnictwo Edipresse. Stanowią propozycję dla czytelników, którzy chcą poznać polską historię, tradycje, bohaterów, ważne wydarzenia i miejsca. W serii ukazały się m.in. pozycje: *Elementarz małego Polaka*, *Królowie Polski*, *Elementarz dla dzieci*, *Nasza wspaniała Ojczyzna*, *Polscy patroni*, *Polskie zwyczaje*, *Święty Jan Paweł II*, *Jeszcze Polska nie zginęła*, *Sławne zwierzaki*, *Powstanie warszawskie*.

w niej wykorzystywane mogą pochodzić z bogatego zasobu utworów związanych z danym regionem np.: *W szarym habicie i czarnym kapturze, czyli jak cystersi Pelplin budowali* Anny Czerwińskiej-Rydel, *Baśnie i legendy północnej Jury* pod red. Justyny Siemion, *Legenda o cudownym źródle. Opowieść z Leśniowa* Ewy Stadtmüller, *Krakowskie legendy* Edyty Wygonik-Barzyk, *Jurajskie legendy i historie* Jerzego Pleszyniaka, *Legendy i opowieści historyczne o Toruniu* Benona Frąckowskiego, *Legendy polskie: Skarby królowej Bałtyku, Z krainy tysiąca jezior, Skarbnikowe czary, Wielkopolskie opowieści* Ewy Stadtmüller, *Legendy rybackie* Grzegorza Schramke, Ryszarda Strucka. Dzięki przekazaniu uczniom edukacji wczesnoszkolnej informacji na temat przeszłości ich miejscowości poszerzy się wiedza historyczna dzieci i zostanie pobudzona ciekawość świata lat minionych (Garbula-Orzechowska, 2002, s. 17).

3. Wydarzenia historyczne

Wśród książek przybliżających ważne wydarzenia historyczne znaleźć można szereg pozycji zarówno z literatury klasycznej, jak i współczesnej. Wśród nowych tytułów warto zwrócić uwagę na serię „Zdarzyło się w Polsce” Wydawnictwa Literatura. Jak zauważa pomysłodawca serii Paweł Wakuła³, dzięki lekturze czytelnicy powinni polubić historię Polski i zauważyć, że jest ona barwna, ciekawa, pełna nieoczekiwanych zwrotów akcji i trzymających w napięciu, dramatycznych wydarzeń.

W pięciu tomach współcześni autorzy książek dla dzieci i młodzieży, pasjonaci historii, ukazują węzłowe punkty polskich dziejów, widziane oczami żyjących w tamtych czasach dzieci wojów, mieszczan i szlachty – naszych przodków. Za ich sprawą czytelnik stanie się świadkiem chrztu Polski i zjazdu gnieźnieńskiego, ujrzy bohaterów bitwy pod Legnicą i krwawej łaźni gąsawskiej, będzie towarzyszył Bolesławowi Chrobremu, Władysławowi Łokietkowi i Kazimierzowi Wielkiemu w najważniejszych chwilach ich życia i śmierci, zobaczy ostateczną klęskę zakonu krzyżackiego, zmierzy się z czarną legendą królowej Bony, będzie świadkiem pierwszej wolnej elekcji, bitwy pod Chocimiem i obrony Częstochowy, będzie towarzyszył Napoleońskim żołnierzom, powstańcom styczniowym i rewolucjonistom, a także przeniesie się do bombardowanego przez Niemców Wielunia i płonącego warszawskiego getta⁴. Seria obejmuje pięć tomów, autorstwa Grażyny Bąkiewicz, Kazimierza Szymeczki i Pawła Wakuły: *Piastowskie orły – 10 opowiadań z czasów Piastów*, *Od morza do morza – 10 opowiadań z czasów Jagiellonów*, *Husarskie skrzydła – 10 opowiadań z czasów Rzeczypospolitej szlacheckiej*, *Walka o wolność – 10 opowiadań z czasów rozbiorów* oraz *Odzyskana niepodległość – 10 opowiadań z czasów XX wieku*.

³ www.bibliotekainspiracji.pl/bib/zdarzylo-sie-w-polsce-piastowskie-orly

⁴ www.wydawnictwoliteratura.pl/ksiazki/dla-dzieci/zdarzylo-sie-w-polsce

Ważnym wydarzeniem w przeszłości Polski była druga wojna światowa. Podjęcie tematyki wojny w książce dla młodego odbiorcy stanowi trudne wyzwanie dla pisarza. Musi on przedstawić podjęte zagadnienie w sposób przystępny, złagodzony, a jednocześnie oddający realia niewoli i ich grozę. Współczesne książki często ukazują rzeczywistość okupacyjną z perspektywy żyjącego w niej dziecka. Tak jest w przypadku zalecanej w podstawie programowej lektury Joanny Papuzińskiej pt. *Asiunia*. Książka ta to relacja samej autorki, którą wybuch wojny zaskoczył, gdy miała pięć lat. Dziecko znalazło się w obcym domu, wśród nieznanym mu ludzi. Dziewczynka starała się zrozumieć otaczający ją świat i dowiedzieć, dlaczego spotyka ją tyle przykrości i niewygód. Po wojnie Joannę odnalazł ojciec i razem zamieszkali w Warszawie.

Książką opowiadającą historię z czasów II wojny światowej jest *Ostatnie piętro* Ireny Landau. Historia ta jest oparta na przeżyciach wojennych samej autorki, natomiast występujące w niej postacie są częściowo wzorowane na osobach żyjących w czasie i po wojnie. Książka opowiada historię małej Cyrli, która po ucieczce z warszawskiego getta została ukryta przez państwa Ródyckich. Dziewczynka musi ukrywać się w małym schowku, chodzić bezszelestnie, mało jeść, by nikt nie zauważył, że jest ukryta. Cesia boi się zarówno Niemców, jak i Polaków, gdyż w czasie wojny nie było wiadomo, komu można ufać. Jej marzeniem jest doczekać dnia, w którym już nie będzie musiała się niczego bać.

Autentyczną relację z czasów wojny, ukazaną oczyma chłopca, który uważał ten czas za trudny i smutny, ale jednocześnie traktował go jako swoistą przygodę, przedstawia książka *Zakłęcie na „W”* Michała Rusinka. Opowiada ona historię małego Włodka, który nie rozumie, na czym polega wojna. Osobiście doznaje krzywd okupacyjnych i zauważa, że kolorowy dotychczas świat staje się czarno-biały. Postać Włodka ma swój pierwowzór w rzeczywistości, w osobie Włodzimierza Dusiewicza.

Druga wojna światowa to czas akcji książki Łukasza Wierzbickiego *Dziadek i niedźwiadek*, zalecanej przez MEN do omówienia z uczniami. Jest to

prawdziwa historia niedźwiedzia Wojtka – czworonożnego przyjaciela żołnierzy z Armii Andersa, który przebył z nimi cały szlak bojowy przez Iran, Irak, Palestynę, Egipt do Włoch. Brał udział w bitwie o Monte Cassino, pomagał nosić ciężkie skrzynie z amunicją, dzięki czemu został uwieńczony na oficjalnym emblemacie 22. Kompanii Zaopatrzenia Artylerii 2. Korpusu Polskiego (Wierzbicki, 2009).

Ciekawa i wzruszająca, niekiedy pełna humoru, ukazuje trudne wojenne losy oraz patriotyzm polskich żołnierzy. Uczy też właściwego stosunku do zwierząt, które serdecznie traktowane, zatracają wrodzoną agresję, starając się odwdziżyć człowiekowi.

Kontynuując prezentację książek podejmujących temat II wojny światowej, chciałabym wskazać pracę Elizy Piotrowskiej *Wojtek. Żołnierz bez mundur*. Autorka postawiła przed sobą dość trudne zadanie, zainteresowania małego czytelnika niesamowitą historią niedźwiedzia Wojtka od momentu jego narodzin aż do

życia w edynburskim zoo. Autorka przede wszystkim próbowała ukazać zarówno to, co mógł czuć Wojtek, jak również to, co czuli żołnierze przebywający z dala od swoich rodzin, w zupełnie obcym miejscu. Taki sposób narracji daje młodszemu czytelnikowi możliwość lepszego zidentyfikowania się z bohaterem.

Wojtek. Żołnierz bez munduru to nie bajka. To prawdziwa historia. Z prawdziwym zakończeniem. To książka o wartościach: uczciwości, odwadze, wolności. To książka o uczuciach: przyjaźni, miłości, smutku i złości. To wreszcie książka o dorastaniu. Treści historyczne mają walor uniwersalny i przełożone są na język dziecka [...] Pełne czułego ciepła ilustracje sprawiają, że opowieść nie straszy wojenną grozą⁵.

Kształtowaniu u najmłodszych odbiorców orientacji w wydarzeniach historycznych służyć może książka pt. *Monte Cassino. Góra poświęcenia*. Jej autorki opowiadają młodemu czytelnikowi o polskich żołnierzach walczących na Monte Cassino, którzy byli „odważniejsi od bajkowych postaci. Weselsi od bohaterów komedii. Nieśmiertelni, choć mieli tylko jedno życie. To właśnie oni na obcej, włoskiej ziemi toczyli wojnę o wolność Polski, o lepsze życie swoich bliskich i... zwyciężyli!” (Gajewska, Zaguła, 2014).

4. Bohaterowie przeszłości

Ukazanie młodym odbiorcom bohaterskich Polek i Polaków z czasów minionych stanowi główny zamysł książek serii „Polscy Superbohaterowie” Wydawnictwa RM⁶. Na kartach książek zaprezentowano wybitne osoby, które zapisały się w dziejach ojczyzny. Seria obejmuje sfabularyzowane biografie władców, naukowców, wojskowych z różnych momentów historii Polski. Tytułowe postacie to: Maria Skłodowska-Curie, Mieszko I, Jan III Sobieski, Tadeusz Kościuszko, Józef Piłsudski, Witold Pilecki, Irena Sendlerowa. Tej ostatniej wielkiej postaci poświęcona jest także propozycja Anny Czerwińskiej-Rydel *Listy w butelce. Opowieść o Irenie Sendlerowej*. Warto także zapoznać dzieci z książką Beaty Ostrowickiej *Jest taka historia... Opowieść o Januszu Korczaku*, przedstawiającą losy wybitnego pedagoga, który walczył o równouprawnienie dzieci i poświęcił całe życie, by bronić ich praw.

Prezentacji bohaterów młodym odbiorcom powinna towarzyszyć refleksja związana z możliwością życia w warunkach pokoju i zachowania we wdzięcznej pamięci tych, którzy wywalczyli dla współczesnych pokój i niepodległość. Obecnie nie trzeba przelewać krwi za ojczyznę, ale konieczne jest spełnianie pewnych obowiązków, m.in. wspieranie kraju własnymi siłami, np. pracą, wiedzą (Bocheński, 1989, s. 28–29). I z tym wiąże się pokojowa służba ojczyźnie, którą mogą realizować nawet najmłodszy, np. poprzez rzetelną naukę.

⁵ www.religijna.pl/wojtek-zolnierz-bez-munduru-eliza-piotrowska

⁶ www.rm.com.pl/ser-pol-46-Polscy-Superbohaterowie

5. Dawne zwyczaje i tradycje

Istotne miejsce w procesie wychowania i kształcenia dziecka powinno zajmować poznawanie dawnych tradycji i obrzędów. Niestety, wiele z nich ulega zapomnieniu, np. katarzynki, lub powoli zamiera, np. kolędowanie. Obchody kolędnicze, jeszcze niedawno praktykowane na terenach całego kraju, dziś stanowią rzadkość. Inne tradycje (oblewanie się wodą w lany poniedziałek) zupełnie zatraciły swój pierwotny charakter. Rzadko przypominają wesołą zabawę, częściej są to po prostu chuligańskie zaczepki. Współcześni zapominają o kultywowaniu tradycji, o zwyczajach, które wyznaczały kierunek życia dawnym pokoleniom. Z uwagi na to, warto, poczynając od najmłodszych Polaków, krzewić miłość do tradycji i kultury polskiej. Dlatego tak ważne jest, aby dziecko obcowało z literaturą dostarczającą cennych informacji na temat tego, co należało do pięknych tradycji w przeszłości. Poznawanie tego fragmentu naszej historii spełnia bardzo ważną rolę w edukacji dziecka ze względu na fakt, iż porusza sprawy, których wychowanek doświadcza bezpośrednio. Warto ponadto podkreślić, że wiedza dotycząca świąt i tradycji zdobyta w dzieciństwie często towarzyszy człowiekowi w dorosłym życiu, a niejednokrotnie wskazuje pozytywną drogę postępowania, stwarza dzieciom możliwość obcowania z tradycją i kulturą naszego kraju, czyli mówiąc ogólnie, z historią Polski, z tym, co było, co piękne, warte wspomnienia.

Poprzez domowe i szkolne czytelnictwo książek o tematyce ukazującej polskie tradycje zostaje wzbogacona nie tylko wiedza ucznia, poszerzona jego świadomość, ale kształtuje się także poczucie jedności z kulturą, z jakiej się wywodzi, tradycji, której byli wierni jego przodkowie. Tym samym w uczniu rozwija się poczucie polskości, budzi się miłość do ojczyzny i jej tradycji, rodzi się postawa patriotyczna. W zapoznawaniu dzieci z polskimi zwyczajami pomocna może okazać się książka *Zapytaj Misia o tradycje*, w której tytułowy przewodnik po obyczajach opowiada m.in., skąd wziął się lajkonik, dlaczego w kościołach buduje się groby, co ludziom zawiniła marzanna, kim jest Siuda Baba. Uczeń znajduje zatem przystępne informacje na temat tradycji zarówno religijnych, jak i świeckich.

Zakończenie

Przedstawione propozycje lektur do wykorzystania w edukacji uczniów w młodszym wieku szkolnym przekazują wiedzę o przeszłości i kształtują orientację dzieci w czasie historycznym. Wartości, jakie ze sobą niosą wspomniane książki, pokrywają się z zadaniami wychowawczymi i kształcącymi, które ma do zrealizowania nauczyciel. Poznawanie bohatera pozytywnego daje dobry przykład do naśladowania, uczy, jak być odpowiedzialnym, jak kochać najbliższą i tę dużą ojczyznę.

Obiekty natury, dzieła plastyczne, muzyczne, literackie, pomniki przeszłości kształtują tożsamość dziecka, zakorzeniają je w dalszym i bliższym środowisku. Jest to szczególnie ważne w wychowaniu i kształceniu małego dziecka, gdyż to właśnie w tym okresie tworzą się fundamenty jego przyszłego życia (Skoczylas-Krotla, 2016, s. 119).

Zalecane lektury powinny stanowić impuls do rozmów z dziećmi na tematy dotyczące pięknych, ale i trudnych kart historii Polski. Ukazując minione dzieje, trzeba pamiętać o możliwościach percepcyjnych najmłodszych odbiorców i prezentować im wydarzenia historyczne w sposób atrakcyjny, z wykorzystaniem tego, co ich interesuje, czym żyją, co jest im bliskie (Skoczylas-Krotla, 2011, s. 75). Stąd typowy dla literatury dziecięcej bohater rówieśniczy, stąd liczne przygody i perypetie, wartka akcja, dowcipne i humorystyczne sytuacje. Każda z książek przekazuje dzieciom informacje faktyczne osadzone w realiach epoki, przy okazji w zadbanej oprawie graficznej, która pomaga młodym czytelnikom w lepszym rozumieniu treści. Podstawowym zadaniem postaci, a szczególnie głównych bohaterów, jest misja wychowawcza. Aby to zadziałało, bohaterowie muszą wzbudzić sympatię odbiorców. Dziecko z bohaterem łączy się uczuciowo. Emocjonalne zaangażowanie dziecka wyznacza wartości i kieruje wyborem moralnym. Dlatego tak ważny jest bohater literatury dziecięcej. Jest on bowiem istotnym stymulatorem rozwoju osobowości dziecka (Baluch, 1994, s. 72).

Wszystkie przedstawione powyżej książki są próbą opowiedzenia najmłodszemu czytelnikowi o przeszłości – trudnej, ale przede wszystkim budującej i optymistycznej. Dlatego też podmioty edukacji – uczniowie, nauczyciele, rodzice – powinni sięgać po książki o tematyce związanej z przeszłością, które poza wartościami historycznymi niosą ze sobą również wiele wychowawczych i społecznych treści. Dzięki temu możliwe stanie się osiągnięcie kolejnych celów wczesnoszkolnej edukacji społecznej, zgodnie z którą uczeń

uczestniczy w świętach narodowych i innych ważnych dniach pamięci narodowej; wykonuje kokardę narodową, biało-czerwony proporczyk; zachowuje się godnie i z szacunkiem podczas śpiewania lub słuchania hymnu, wciągania flagi na maszt; rozpoznaje i nazywa patrona szkoły, miejscowości, w której mieszka, wyjaśnia pojęcie *patron*, wymienia imiona i nazwiska, np. pierwszego władcy i króla Polski, obecnego prezydenta Polski; wymienia nazwę pierwszej stolicy Polski (MEN, 2017, s. 39–40).

Warto zapewnić dziecku dostęp do wiedzy o przeszłości Polski. Poznawanie świata historycznego obejmuje jednak nie tylko czytanie książek. Lektura powinna stanowić impuls do czynnego poznawania miejsc i instytucji związanych z historią. Ważne, aby pokazać najmłodszemu piękno najbliższego otoczenia, co powinno mieć miejsce podczas spacerów, wycieczek czy wędrówek. Wyjście w realny świat może być poprzedzone lekturą książek prezentujących polską historię i jej wybitnych bohaterów. Istotny jest nie tylko przekaz wiedzy uczniom, ale stworzenie im możliwości osobistych przeżyć, własnych doświadczeń i doznań związanych z danym miejscem czy wydarzeniem. Warto wykorzystać w procesie kształtowania orientacji temporalnej u uczniów bogatą ofertę edu-

cyjną, jaką przedstawiają muzea⁷, jak również zapoznać najmłodszych z miejscami związanymi z legendą czy wydarzeniem z przeszłości⁸. Cenne edukacyjnie są rekonstrukcje bitew czy ważnych momentów z dziejów Polski. Wielką wartość wychowawczą i poznawczą mają także organizowane w przedszkolach, szkołach, instytucjach kultury spotkania z weteranami lub osobami starszymi. Działania te stanowią wielkie wsparcie nauczycieli we wprowadzaniu dzieci w historię rodziny, miejscowości, kraju (Królicza, 2014). Dzięki różnorodnym formom zanurzania dziecka w przeszłości możliwe stanie się wychowanie obywatela o pełnej orientacji temporalnej.

Bibliografia

- Baluch, A. (1994). *Dziecko i świat przedstawiony*. Wrocław: Wydawnictwo Waclaw Bagiński i Synowie.
- Bocheński, J. (1989). *O patriotyzmie*. Warszawa: Wydawnictwo Odpowiedzialność i Czyn.
- MEN (2017). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, dnia 24 lutego 2017 r. poz. 356
- Królicza, M. (2014). Edukacyjne oddziaływanie osób starszych na dzieci w wieku przedszkolnym – możliwości, zadania, formy działania (s. 301–312). W: K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśniewicz (red.), *Edukacja Jutra. Od uniwersytetu do starości*, Sosnowiec: Oficyna Wydawnicza Humanitas.
- Garbula-Orzechowska, J. (2002). *Edukacja historyczna w klasach początkowych*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Lewandowicz-Nosal, G. (2005). Polskie miasta w baśni i legendzie. *Guliwer*, 3(73), 50.

⁷ Por. Skoczylas-Krotla, E. (2014). Kuchnia w muzeum – obszary oddziaływań edukacyjnych wystawy na dziecko w wieku przedszkolnym i szkolnym. W: M. Suświłło, N.A. Fechner, (red.), *Edukacja XXI wieku. Podmioty, środowiska i obszary edukacyjne. Wyzwania i zagrożenia połowy XXI wieku*, Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa.

⁸ Por: Skoczylas-Krotla, E. (2016). Książkowe inspiracje do poznawania piękna Polski przez dzieci. W: A. Kamińska, P. Oleśniewicz (red.), *Edukacja Jutra. Kształcenie i pozaedukacyjna aktywność człowieka od dzieciństwa do dorosłości*, Sosnowiec: Oficyna Wydawnicza Humanitas; Skoczylas-Krotla, E. (2016). Bedeker literacki dla dzieci jako przewodnik po świecie sztuki sakralnej. W: Ungeheuer-Gołąb, U. Kopeć (red.), *Literatura i inne sztuki w przestrzeni edukacyjnej dziecka*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

- Skoczyłaś-Krotła, E. (2011). Wzbogacanie wiedzy i słownictwa dziecka poprzez kontakt z tekstem literackim (s. 61–84). W: M. Królika, C. Langier, E. Piwo-warska (red.), *Edukacja elementarna w czasie nowych wyzwań socjokulturo-wych*. Częstochowa: Wydawnictwo AJD w Częstochowie.
- Skoczyłaś-Krotła, E. (2014). Kuchnia w muzeum – obszary oddziaływań eduka-cyjnych wystawy na dziecko w wieku przedszkolnym i szkolnym (s. 461–470). W: M. Suświłło, N.A. Fechner (red.), *Edukacja XXI wieku. Podmioty, środowiska i obszary edukacyjne. Wyzwania i zagrożenia połowy XXI wieku*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa.
- Skoczyłaś-Krotła, E. (2016). Bedeker literacki dla dzieci jako przewodnik po świecie sztuki sakralnej (s. 296–306). W: Ungeheuer-Gołąb, U. Kopeć (red.), *Literatura i inne sztuki w przestrzeni edukacyjnej dziecka*. Rzeszów: Wydaw-nictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Skoczyłaś-Krotła, E. (2016). Książkowe inspiracje do poznawania piękna Polski przez dzieci (s. 119–130). W: A. Kamińska, P. Oleśniewicz (red.), *Edukacja Jutra. Kształcenie i pozaedukacyjna aktywność człowieka od dzieciństwa do dorosłości*. Sosnowiec: Oficyna Wydawnicza Humanitas.
- Zabawa, K. (2017). *Literatura dla dzieci w kontekstach edukacyjnych*. Kraków: Wydawnictwo WAM.

Książki o tematyce historycznej dla dzieci:

- Bąkiewicz, G., Szymeczko, K., Wakuła, P. (2016). *Od morza do morza – 10 opowiadań z czasów Jagiellonów*. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Bąkiewicz, G., Szymeczko, K., Wakuła, P. (2017a). *Husarskie skrzydła – 10 opowiadań z czasów Rzeczypospolitej szlacheckiej*. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Bąkiewicz, G., Szymeczko, K., Wakuła, P. (2017b). *Piastowskie orły – 10 opo-wiadań z czasów Piastów*. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Bąkiewicz, G., Szymeczko, K., Wakuła, P. (2017c). *Walka o wolność – 10 opo-wiadań z czasów rozbiorów*. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Bąkiewicz, G., Szymeczko, K., Wakuła, P. (2018). *Odzyskana niepodległość – 10 opowiadań z czasów XX wieku*. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Chotomska, W. (2012). *Legends polskie*. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Czerwińska-Rydel, A. (2009). *W szarym habicie i czarnym kapturze czyli jak cy-stersi Pelplin budowali*. Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”.
- Degórska, I. (2019). *Tadeusz Kościuszko*. Warszawa: Wydawnictwo RM.
- Domaniewski, J. (b.r.w.). *Legends polskie*. Warszawa: Wydawnictwo Ringier Axel.
- Frąckowski, B. (2013). *Legends i opowieści historyczne o Toruniu*. Toruń: Wy-dawnictwo PCU.
- Gajewska, J., Zaguła, W. (2014). *Monte Cassino. Góra poświęcenia*. Szczecinek: Fundacja „Nasza Przyszłość”.

- Grądzka, M. (2000). *Legendy polskie*. Warszawa: Wydawnictwo Wilga.
- Koziarek, M. (2019). *Mieszko I*. Warszawa: Wydawnictwo RM.
- Landau, I. (2015). *Ostatnie piętro*. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Legendy polskie* (2000). Kraków: Wydawnictwo Zielona Sowa.
- Ostrowicka, B. (2018a). *Irena Sendlerowa*. Warszawa: Wydawnictwo RM.
- Ostrowicka, B. (2018b). *Jest taka historia... Opowieść o Januszu Korczaku*. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Papuzińska, J. (2016). *Asiunia*. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Piotrowska, E. (2017). *Wojtek. Żołnierz bez munduru*. Poznań: Wydawnictwo Święty Wojciech.
- Pleszzyński, J. (2013). *Jurajskie legendy i historie*. Katowice: Wydawnictwo Alatus.
- Przewoźniak, M. (2009). *Zapytaj Misia o tradycje*. Warszawa: Wydawca Book House.
- Rusinek, M. (2016). *Zakłęcie na „W”*. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Schramke, G., Struck, R. (2006). *Legendy rybackie*. Gdynia: Wydawnictwo Region.
- Siemion, J. (red.) (2007). *Baśnie i legendy północnej Jury*. Wydawnictwo: Partnerstwo Północnej Jury.
- Skwark, D. (2014). *Baśnie i legendy polskie*. Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Sobieszczak-Marciniak, M. (2017). *Maria Skłodowska-Curie*. Warszawa: Wydawnictwo RM.
- Strękowska-Zaremba, M. (2018). *Jan III Sobieski*. Warszawa: Wydawnictwo RM.
- Strękowska-Zaremba, M. (2017a). *Józef Piłsudski*. Warszawa: Wydawnictwo RM.
- Strękowska-Zaremba, M. (2017b). *Witold Pilecki*. Warszawa: Wydawnictwo RM.
- Szarkowie, J.J. (2008). *Elementarz małego Polaka. Historia dla najmłodszych*. Kraków: Dom Wydawniczy „Rafael”.
- Szarkowie, J.J. (2009). *Powstanie warszawskie*. Kraków: Dom Wydawniczy „Rafael”.
- Stadtmüller, E. (2005a). *Legendy polskie. Skarbnikowe czary*. Kraków: Wydawnictwo Skrzat.
- Stadtmüller, E. (2005b). *Legendy polskie. Skarby królowej Bałtyku*. Kraków: Wydawnictwo Skrzat.
- Stadtmüller, E. (2005c). *Legendy polskie. U kolebki państwa polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Skrzat.
- Stadtmüller, E. (2005d). *Legendy polskie. Wielkopolskie opowieści*. Kraków: Wydawnictwo Skrzat.
- Stadtmüller, E. (2005e). *Legendy polskie. Z krainy tysiąca jezior*. Kraków: Wydawnictwo Skrzat.
- Stadtmüller, E. (2007). *Legenda o cudownym źródle. Opowieść z Leśniowa*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.
- Wygonik-Barzyk, E. (2004). *Krakowskie legendy*. Kraków: Wydawnictwo Zielona Sowa.

Developing temporal orientation in students of younger grades of primary school through reading books on historical topics

Summary

Contemporary man requires knowledge about the past. Without knowing past events and conclusions flowing from them, it is difficult to preserve your own identity and create a meaningful reality in life. Getting to know the past can be done through reading historical books. The books mentioned in the article concern: the creation of the Polish state, national symbols, the origin and development of the native village, historical events, heroes from the past, old customs and traditions. Historical publications are shown not only as a source of knowledge but also as an inspiration to undertake educational activities in the field of learning about the historical world by children.

Keywords: book, history, student, time, education.